

Frufällans centrala delar. I mitten stationsbyggnaden i funkisstil från 1938. Den tillbyggdes 1949 med godsmagasin norrut (åt höger) och 1954 med postexpedition söderut. Allt revs 1992.

Den första väntpaviljongen låg 100 m till höger, nära järnvägs korsningen.

Vykort c:a 1940.

HUR FRUFÄLLAN FICK SITT NAMN

av Lennart Wasling

Lustigt namn

Namnet Frufällan har ofta väckt en viss munterhet och gett upphov till kommentarer och tolkningar. Bland dem som växt upp och bott i Frufällan är det nog en och annan, som inte gärna trumpetat ut om varifrån de kommit, utan hellre gjort en omskrivning och sagt att ”Jag kommer från en plats norr om Borås” eller dragit till med storkommunens namn.

Redan när samhället började expandera på 1930-talet var man tveksam till namnet. En av den då nybildade fastighetsägarföreningens allra första uppgifter var att försöka få till stånd en ändring av namnet på järnvägens hållplats. I stället för Frufällan föreslog man namnet Gyldenäs, med hänvisning till Gyltas grotta, som låg i närheten. Författaren Herman Bjursten hade redan 1853 publicerat en roman med detta namn, och den var vid denna tid allmänt känd.

Radioprogram

Men uppmärksamheten kring namnet har också haft sina fördelar. Med glädje minns vi när Lennart Hyland i radioprogrammet *Karusellen* i början av 1950-talet ställde sina frågor och lät lyssnarna ringa in svaren. Men alla fick inte svara – bara lyssnare från en utvald ort varje gång. Vid ett tillfälle var det Frufällans tur. Jag minns ännu frågorna och den spänning jag kände! Skulle någon i Frufällan klara provet? Jodå, det gick fint.

Det på 1970-talet så populära radioprogrammet *Skivor till kaffet* under ledning av Bertil Perrolf sändes också vid ett tillfälle från Frufällan, från Filip Larssons fabrik Bergsbo Triåk AB. Vi får väl anta att det var namnet Frufällan som gjorde intryck på programmakarna, när de valde ut varifrån sändningen skulle ske. Då var Frufälleborna stolta. Tänk att bli uppmärksammade på det sättet.

Ja, nog är Frufällan ett namn som många höjt på ögonbrynen åt. Många förklaringar till namnet har vi fått höra – den ena mer fantastisk än den andra. Här är min version, som jag tror håller ganska långt. Förhoppningsvis är det den slutliga. Om inte – välkomna med synpunkter.

Socken- och häradsallmänningar

Vår del av landet var förr indelat i härader, som i sin tur bestod av socknar. I en socken ägdes marken av ett antal gårdar (hemman, ”i mantal satt jord”), med sina respektive torp och eventuella backstugor. Dessutom fanns allmänningar, både för hela häradet och för varje socken.

Med storskiftesreformen i mitten av 1700-talet bestämdes att allmänningarna skulle delas upp på gårdarna. Noggranna uppmätningar gjordes av lantmätare och den allmänna, tidigare gemensamma marken fördelades mellan gårdarna efter vars och ens storlek. De nya ägorna låg ofta långt ifrån själva gården och kallades utmarker, till skillnad från de inhägnade inägorna som låg nära husen.

Åren 1799 och 1801 avmäts och storskiftades skog och utmarker i Fristad socken. En karta ritades – ”Renoverad och rörlagd 1806 af Jonas Lindskog” (*Lantmäterimyndigheternas arkiv 15-FRI-2, 1807*) – och på denna kan man se hur marken fördelades mellan olika gårdar. Dessa gränser har markerats på vidstående moderna karta över Frufällan.

”Fru-” från Frugården

I området inom nuvarande Frufällan fanns vid denna tid endast en gård (hemman) – Varpeliden. Senare bytte den namn till Skogen och platsen där den låg kallas så än i dag. Tyvärr pekar moderna vägs skyltar ut infarten dit med namnet Klinten, vilket är fel. Namnet på busskuren i närheten är däremot korrekt och visar ungefär var den låg, utefter stora vägen Borås–Fristad (mangårdsbyggnadens läge: se ”4” på kartan; Gnejsvägen 2 med modern adressangivelse).

Marken kring Varpeliden/Skogen hörde naturligtvis till denna gård och rördes inte vid storskiftet. Några små skiften i närheten och belägna där Frufällan numera gränsar till Sparsör tillföll andra gårdar i socknen och berörs inte här nedan.

Övrig mark i det område som vi idag kallar Frufällan delades ut till de gårdar som en gång låg i den gamla Längjums socken. Det var de sex gårdarna i själva Längjums by – Stommen, Skinnargården, Frälsegården, Frugården, Storegården och Ledsgården – och ytterligare tre så kallade enstaka hemman – två med namnet Råstorp (Väster- resp. Östergården) och ett Håstorp. Längjums socken är sedan lång tid tillbaka en del av Fristads socken, men enligt jordeboken från 1540-talet var det då en egen socken. Längjum ligger strax norr om Fristad hed.

Gårdarna i Längjum fick alltså merparten av marken i området. I huvudsak var det långsmala ”remsor” som lades ut på kartan. Dessa delades i vissa fall på mitten. Det senare gällde utmarken för Ledsgården–Frälsegården–Frugården och de båda Råstorpsgårdarna. Gränsen följde i dessa fall den gamla landsvägens sträckning, ungefärligen de nuvarande gatorna Trossvägen och Kvartsvägen.

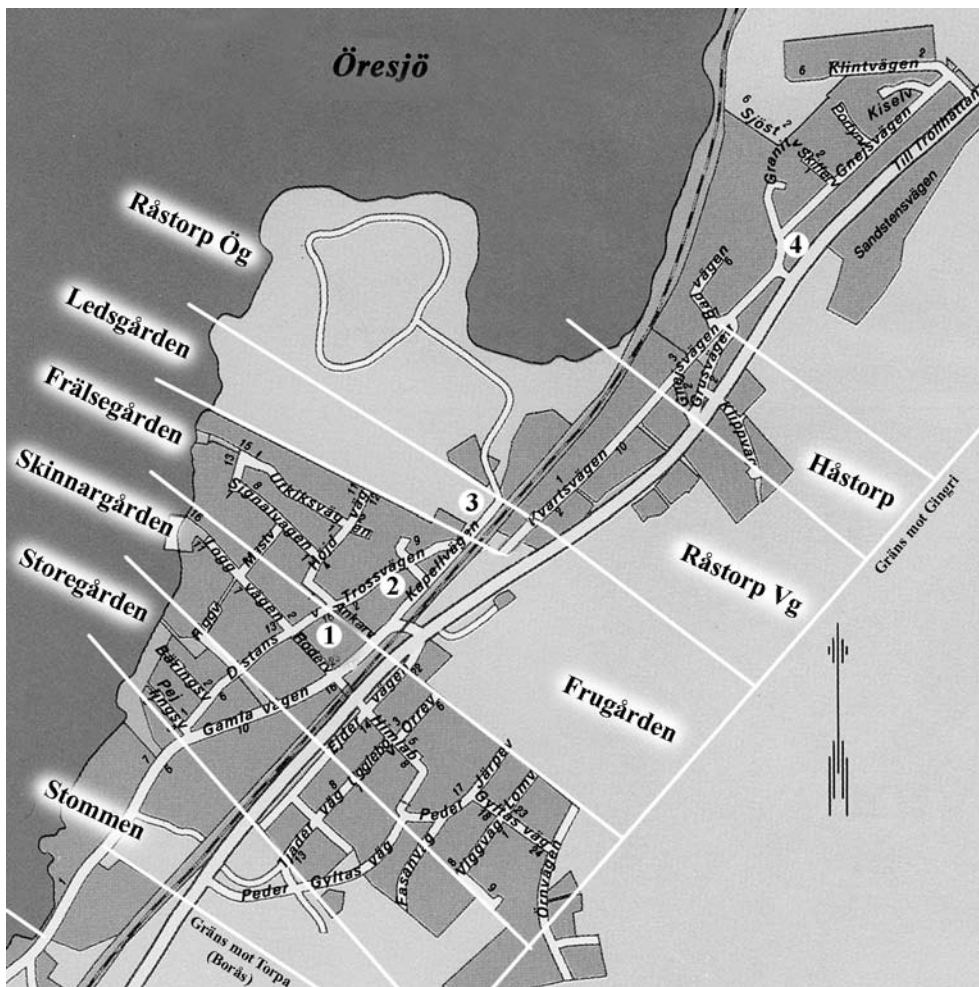
För att förstå namnet Frufällan bör vi därför se var Frugården fick sin utmark.

”-fällan” från en skogsfälla

En fälla är ett skogsparti där skogen fällts. Men det är inte vilket hygge som helst. Vad skulle man då använda de nedtagna träden till? Flotta hem till Längjum och såga bräddor, kanske? Nej, en fälla är detsamma som en svedja. Svedjeodling var i dessa trakter lika vanligt som i finnmarkerna uppåt landet.

Man fällde och brände skogen för att sedan kunna odla i den näringsrika askan. Näringen räckte emellertid bara till några få säsongers odling, sedan måste man fälla ett nytt område. Efter cirka 30 år var man tillbaka på det ursprungliga stället och fällde träden på nytt. På utmarken fanns därför svedjor i olika åldrar.

En fälla skapades på följande sätt: Träden inom ett område fälldes inåt, för att ge en brandgata i ytterkant. Detta skedde strax innan midsommar och sedan fick fällan ligga och torka under sommaren. Den brändes i september och därefter var det dags att så höstråg eller potatis/rovor. Effekten av trädfällning och eldning blev densamma som modern NPK-gödsling ger. När träden fälldes återbildades kvävet (N) från rötterna till jorden – fosfor (P) och kalium (K) kom från askan.

Karta visande hur området i nuvarande Frufällan vid storskiftet uppdelades mellan gårdarna i Längjum. Skiftesgränserna mellan Frugården och Frälsegården–Ledsgården, mellan Råstorp Ög och Råstorp Vg (Öster- resp. Västergården) samt väster om Håstorp följer den gamla landsvägens sträckning. Det är ungefärligen där nuvarande Trossvägen och Kvarterstvägen går fram.

Siffermarkeringarna visar läget för följande äldre bebyggelse:

1. Skinnargårdens torp Skinnfällan.
2. Frugårdens torp Frufällan, som senare gav namn åt hela samhället.
3. Ledsgårdens torp Ledstorpet.
4. Hemmanet Varpeliden eller Skogen – före storskiftet den enda gården inom kartans område.

I området i kartans övre högra del fanns även mark tillhörande andra fastigheter i Fristad (Rölle, Sölebo och Lundagården).

Torpet Frufällan

På Frugårdens utmarker anlades på 1830-talet torpet Frufällan (se markering ”2” på kartan). Analogt med detta kallades det ungefär samtidigt anlagda torpet på Skinnargårdens marker för Skinnfällan, medan torpet på Ledsgårdens fick namnet Ledstorpet (”1” resp. ”3”).

Torpen kunde så småningom avstyckas och köpas loss från stamfastigheterna. De blev därmed klassade som jordbruksfastigheter (1/32 mantal). Fastighetsbeteckningen för det före detta torpet Frufällan blev då Längjum Frugården 4:6. Den

tillhörande marken var belägen inom Frugårdens gamla skifte.

Torpet/hemmanet Frufällans byggnader låg cirka 100 m nordväst om järnvägsövergången (nuvarande adress Trossvägen 6–8).

De sista boende i torpet var syskonen Johan, ”Söffi” och Alma Augustsson. Alma lämnade stället 1945, som den sista i syskonskaran. Torpet var sedan öde, men användes en tid för scouternas samlingar. Det revs på 1960-talet, när nybyggnationen trängde fram.

Torpet Frufällan. Senare ett litet hemman, 1/32 mtl, med fastighetsbeteckningen Längjum Frugården 4:6.

Foto: G. Thulin, 1958.

Järnvägsstation och postanstalt

När järnvägen drogs fram på 1860-talet bodde det få människor här och någon hållplats anlades inte. Men 1912 fick banan en anhalt med väntpaviljong och den måste naturligtvis ha ett namn. Hade det funnits en by i närheten, så hade anhalten fått dess namn. Nu tog man istället namnet på det ställe som låg närmast. Det var Längjum Frugårdens gamla torp Frufällan. Den första hållplatsen låg nämligen alldeles intill järnvägsövergången. Och hästecipagen passerade järnvägen på samma plats då som nu – före järnvägens tid hade landsvägen en annan sträckning.

Anhalten ersattes 1938 med en byggnad i funkisstil 100 m söder om den gamla. Den behöll naturligtvis namnet Frufällan, annars var det ju nu så att gamla Skinnfällan låg närmast den nya stationen.

Torpet/hemmanet fick alltså först ge namn åt hållplatsen, och efterhand som stationssamhället växte föll det sig naturligt att också detta fick namnet Frufällan.

Senare blev Frufällan också ett ortnamn för postadresser och dess utbredningsområde sätter idag gränserna för samhället. Någon strikt avgränsning finns inte. Skulle postadressen

Frufällan klassades som tätbebyggt samhälle 1947, vilket vägskylten bekräftar.

Foto: L. Trulsson, 1953.

Frufällans första väntpaviljong från 1912. Den flyttades 1938 till Skalle och därifrån till Anten-Gräfsnäs järnvägsmuseum 1987.

De resande är Torsten & Birgit Hennix.

Foto: G. Siesing, 1935.

Idag står hållplatsbyggnaden 2 km norr om Antens station. Den är i ganska dåligt skick.

Foto: L. Wasling, 2009.

ändras i framtiden är Frufällan ändå räddat som namn på bebyggelsen, även om det redan mist sin status som stationssamhälle.

Nutida gränser för samhället

På senare tid (efterkrigstid) är följande gränser naturliga:

i söder: öster om landsvägen – två hus bortom Espingstorp (»Tullen»);

väster om landsvägen – 100 m längre bort (vid vattnet); här gick gränsen mellan Fristads och Torpa socknar, och (1920–1974) mellan Fristads kommun och Borås kommun,

i väster: Öresjö,

i norr: vid vägkrönet hitom Klinten – Klinten är namnet på fastigheten med röda huset på vänster sida strax bortom högsta punkten på vägen mot Sparsör (vid busshållplatsen med samma namn); Klinten ligger i Sparsör,

i öster: alla som bor i Himlabacken och dess gamla förlängning, nu Peder Gyltas väg, har alla postadress Frufällan. De som bor allra högst upp i backen bor ändå i Gingri socken i Ås härad.

Så enkelt är det! Och nu, när vi vet bakgrunden, bär vi namnet med stolthet!